

NATUUR IN DE IJSSEDELTA

De Zwartkopmeeuw als nieuwe broedvogel

door Henk Dorgelo

Inleiding

Sinds een paar jaar komt de zwartkopmeeuw niet alleen in het Zeeuwse Deltagebied als broedvogel voor, maar ook in de IJsseldelta. Overigens had ik deze meeuwensoort nog nooit in broedkleed gezien, dus was ik blij verast toen ik vorig jaar een uitnodiging kreeg om mee te gaan bij een broedvogelinventarisatie van IJsseloo, het slibdepot in het Ketelmeer. En daar, in een gebied waar kokmeeuwen broedden, vertoonde zich ook een zwartkopmeeuw in prachtkleed. Sinds een aantal jaren broeden deze mooie meeuwen hier. Laten we eens kijken wat voor soort vogel het is en waar hij vandaan komt. En belangrijk is natuurlijk de vraag of hij zich hier kan handhaven.

Naam

Larus melanocephalus luidt de Latijnse naam van de zwartkopmeeuw. De betekenis van deze wetenschappelijke naam is duidelijk: meeuw met een zwarte kop. Henk Blok en Herman ter Stege vermelden in hun boek *De Nederlandse vogelnamen en hun betekenis* dat geen volksnamen van deze soort bekend zijn. De reden daarvoor moet waarschijnlijk gezocht worden in het feit dat deze vogel nog niet zo lang voorkomt in ons land.

Kenmerken

De zwartkopmeeuw is even groot als een kokmeeuw en lijkt er ook op, maar wijkt op een aantal punten af. Hij is forser en heeft in het broedkleed een geheel zwarte, wat hoekiger kop, waarbij het zwart tot in de nek reikt. Bij de kokmeeuw loopt de donkerbruine kap niet tot in de nek door. Beide soorten hebben een

witte oogring. De snavels hebben dezelfde kleur, maar die van de zwartkopmeeuw is forser, heeft in het broedkleed een zwarte band en soms ook wat geel op de punt. De poten van beide soorten zijn rood. De zwartkop-

meeuw heeft geen zwarte vleugelpunten en is daardoor in de vlucht goed van de kokmeeuw te onderscheiden, maar de kokmeeuw heeft een witte vleugelboeg, die hem weer van veel andere meeuwensoorten onderscheidt. In het winterkleed wordt het wat moeilijker om ze uit elkaar te houden, maar waar de kokmeeuw een 'koptelefontje' heeft, is

bij de zwartkopmeeuw ook een oogstreep zichtbaar. De zwartkopmeeuw is veel zwijgzamer dan de luidruchtige kokmeeuw; in de broedtijd roept hij een zwaar klinkend, nasaal 'kie-auw'.

Biotoop en voedsel

De zwartkopmeeuw kun je vinden langs de kust, op binnenlandse wateren, haventerreinen, moerassen en grasland. Broeden doet hij vooral op eilandjes voor de kust en in binnenwateren, en ook op opgespoten land. In ons land broedt de soort vaak in kolonies met kokmeeuwen en soms in een kolonie stormmeeuwen. Foerageren doet hij hoofdzakelijk in open landbouwgebieden, waar hij vooral regenwormen en emelten vangt. Verder eet hij ook andere insecten, visjes, slakken en schelpdieren, en in de broedkolonies pakt hij wel eens een meeuwenjong.

Voorkomen

Zwartkopmeeuwen komen vooral voor in de mediterrane gebieden, zoals de Zwarte Zee en de Middellandse Zee. Maar sinds een sterke toename in de jaren vijftig heeft er een areaaluitbreiding plaatsgehadt naar het westen en het oosten. In veel landen in Midden- en West-Europa komt hij nu voor. De vogel is aan sterke cyclische schommelingen onderhevig (voorbeeld: 1940-50: 40.000, 1983: 335.000, 1993: 20.000 broedparen), zo sterk zelfs dat K.H. Voous, meende dat hij bezig was te verdwijnen. Gelukkig is de soort daarna weer flink in aantal toegenomen en gezien zijn expansiedrift lijkt het er niet op dat deze soort op korte of langere termijn uitsterft. Volgens het *Handbook of the Birds of the World* schommelt hun aantal nu tussen de 300.000 en 370.000

broedparen. Die expansiedrift blijkt ook uit het feit dat individuen in opeenvolgende jaren soms op ver van elkaar gelegen plaatsen broeden. Ze hebben zich bijvoorbeeld verplaatst van de Zwarte Zee naar de Middellandse Zee en van de Middellandse Zee naar de Noordzee; ze zijn dus niet erg trouw aan hun broedplaatsen.

Overwinteren doet deze vogel langs de kusten van Europa en Afrika.

Voorkomen in Nederland

Zoals ik in de inleiding al schreef, komt de zwartkopmeeuw in ons land vooral voor in het Zeeuwse Deltagebied. In 1933-1935 heeft de soort voor het eerst op Schouwen gebroed, maar alleen het broedgeval uit 1935 (met een kokmeeuw!) is voldoende gedocumenteerd. Daarna bleef hij een tijd een incidentele broedvogel. In de jaren 1973-1977 was de zwartkopmeeuw met maximaal 7-8 paren aanwezig. Vanaf die tijd nam het aantal met sprongen toe: 1983: 27, 1989: 64, 1990: 92 broedparen. In de jaren van de laatste Nederlandse broedvogelatlas, 1998-2000, broedden er minimaal 416, 475 respectievelijk 850 paren, waarvan het grootste deel in de Zeeuwse Delta. In 2001 werden daar 1160 paren vastgesteld. In 2002 volgde een inzinking tot een kwart van de voorgaande aantallen (224), maar dat kwam door een verplaatsing vanuit de Delta naar kort daarvoor beschikbaar gekomen, pas opgespoten haventerreinen bij Antwerpen, waar zo'n 1100 paren tot broeden kwamen. In 2003 kwam een deel van die broedpopulatie weer terug in Nederland, zodat er in dat jaar 863 paren geteld konden worden. Buiten de Zeeuwse Delta zijn de meeste, kleine kolonies in 2003 gevonden in het IJsselmeergebied, vooral langs het Ketelmeer en het Gooimeer. Het is verheugend dat de zwartkopmeeuw in 2004 niet meer op de nieuwe *Rode Lijst van de Nederlandse broedvogels* geplaatst werd, omdat de soort niet meer als gevoelig en zeldzaam te boek staat.

Winterwaarnemingen zijn in Nederland erg schaars en zijn in hoofdzaak beperkt tot de Noordzeekust, alwaar ik mijn eerste zwartkopmeeuw zag in december aan het strand bij de pier van IJmuiden.

IJsseldelta

In onze omgeving werd de zwartkopmeeuw in het verleden maar zelden gezien. Gerrit J. Gerritsen en Jan Lok beschrijven de soort in hun boek over de vogels in de IJsseldelta als dwaalgast, die in 1947 een keer ten

noorden van Elburg was gezien en in 1981 in de Scherenwelle bij Wilsum. Vanaf de tweede helft van de negentiger jaren werd de soort vaker aangetroffen in de IJsseldelta. In 1996 werd een exemplaar gezien tussen een groep meeuwen bij een vissersboot in het Ketelmeer. In juni 2000 werd een vers dood exemplaar gevonden aan de Flevoweg. En in december van dat jaar ringde Jan Nap er één in het stadsplantsoen in Kampen; deze vogel werd in 2002 gezien in Antwerpen (België) en in Wilhelmshafen (Duitsland), waaruit weer blijkt dat het reislustige vogels zijn.

Maar in 2001 was het dan zover: Jan Nap vond op IJsseloog in juni een nest met twee jongen en een nog niet uitgekomen ei. Het eerste broedgeval in de IJsseldelta was daarmee een feit. Vanaf die tijd werden regelmatig zwartkopmeeuwen gezien, bijvoorbeeld op het Ketelmeer en het Vossemeer, langs de Flevoweg, bij het Kamper overslagbedrijf, in de Ketelpolder en de

Stikkenpolder en ook weer in het Stadspark. Ook het aantal broedparen breidde zich in de jaren daarna uit. In 2002, 2003 en 2004 kwamen respectievelijk acht, tien en acht paren tot broeden op IJsseloog. Op 25 juni 2002 konden maar liefst 29 jongen geringd worden, waarvan er één 46 dagen later bij Pas de Calais in Frankrijk werd gezien.

Door afgraving van zand, dat helaas nodig was voor de ophoging van de Oostvaardersdijk in Flevoland, hebben de zwartkopmeeuwen zich verplaatst van IJsseloog, waar in 2005 vermoedelijk nog maar één paar tot broeden is gekomen, naar nieuw opgespoten terrein: een natuurontwikkelingsgebied in het Ketelmeer (Oost). Daar hebben volgens een opgave van Frank de Roder in 2005

tien paren gebroed, terwijl daar in 2003 en 2004 ook al zwartkopmeeuwen tot broeden waren gekomen, namelijk twee respectievelijk vijf.

Dit nieuwe natuurontwikkelingsgebied aan de monding van de IJssel is alleen per boot goed bereikbaar, zodat het waarnemen van broedparen vanaf

de dijken langs de randmeren moeilijk is, maar dat lijkt voor handhaving van de soort als broedvogel in onze omgeving niet ongunstig. Overigens moet de vogel in de broedtijd, als je er op gespist bent, zeker vliegend waar te nemen zijn, zodat we hopelijk nog vele jaren van deze nieuwe soort in de IJsseldelta kunnen genieten. Ook in het voorjaar van 2006 is de zwartkopmeeuw alweer boven de randmeren waargenomen.

Literatuur

- Blok, H., en H. ter Stege, *De Nederlandse vogelnamen en hun betekenis* (Leidschendam 1995)
- Bijlsma R.G e.a., *Algemene en schaarse vogels van Nederland* (Haarlem/Utrecht 2001)
- EBCC, *The EBCC Atlas of European Breeding Birds* (London 1997)
- Gerritsen, G.J., en J. Lok, *Vogels in de IJsseldelta* (Kampen 1986)
- Hoyo, J. del, e.a. *Handbook of the Birds of the World, deel 3*.
- Jonsson, L., *Vogels van Europa* (8ste druk, 2003)
- Rode Lijst van de Nederlandse broedvogels* (2005)
- Sluiter, J.E., *Prisma Vogelboek* (Utrecht 1975)
- SOVON, *Broedvogels in Nederland 2003* (2005)
- SOVON Vogelonderzoek Nederland, *Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000* (2002)
- Voous, K.H., *Atlas van de Europese Vogels* (Amsterdam 1960)